

Julien Meyer (Calgary, 1976) fa un any i mig que va aterrar al Laboratori d'Aplicacions Bioacústiques de la UPC a Vilanova i la Geltrú (Garraf). Tot i que aquest centre de recerca es dedica sobretot a investigar els sons dels mamífers marins (dofins i balenes), aquest jove investigador francocanadenc s'hi serveix de les mateixes eines per aplicar-les a un camp encara més desconegut: els llenguatges xiulats d'algunes societats humanes.

Xiulant la gent s'entén

Deixeble avantatjat de Rene-Guy Busnel, màxim estudiós de la bioacústica i company de viatges de Jacques Cousteau en les seves famoses expedicions oceanogràfiques, Meyer va recollir el desembre passat a París un dels prestigiosos premis Rolex, atorgats pel fabricant de rellotges suïssos des del 1976 per fomentar l'esperit innovador i contribuir al progrés del coneixement. Amb la dotació econòmica del guardó, Meyer vol crear una xarxa d'estudi i protecció dels llenguatges xiulats.

—Per què l'interessen més els llenguatges xiulats que les llengües parlades?

—Primer, un llenguatge xiulat sempre és una manera xiulada de la paraula parlada. Hi ha espanyol xiulat, grec xiulat, turc xiulat, xinès xiulat... el que tenen de particular és que es parlen en un lloc on realment es necessita comunicar-se a distància o sense contacte visual.

—Quan s'hi va interessar?

—Va ser el 1997 o 1998, en llegir un article del *silbo* de la Gomera (Canàries). També s'hi parlava de la vall d'Aas (Pirineu bearnès), on es deia que hi havia hagut fins al 1985 una llengua xiulada. I de fet aleshores encara existia, perquè era viva l'última xiuladora. Vaig intentar investigar-la, però com que realment no es practicava, vaig optar per fer un viatge d'una mica més d'un any pels llocs on tenia constància que hi havia llenguatges xiulats.

—Quants n'ha observat?

—N'he estudiat dotze, però set o vuit a fons. Ara, al 1960 n'hi havia més de dos-cents. La característica d'un llenguatge xiulat és que només sobreviu en un medi rural: a la ciutat es mor perquè no serveix. Sobreviuen en llocs on la vida tradicional encara és ben viva i on es manté una biodiversitat forta. Per exemple, al racó pirinenc on se'n xiulava un de basat en l'occità és exactament el mateix on encara ara viuen un parell d'òssos endèmics. I a les Canàries, la Gomera és una de les illes més isolades, amb turisme relativament recent. Són sistemes lingüístics que es moren molt ràpidament, lligats a tradicions que també desapareixeran. Hi ha semblances notables entre els processos de pèrdua de llenguatges xiulats i llengües minoritzades. I, de fet, també en la manera com es poden mirar de revitalitzar.

MARTÍ CRESPO

— Estan molt amenaçats, veig.

— Sí, i amb els projectes que volem fer tampoc els salvarem, però els documentarem. Les iniciatives que poden salvar aquests llenguatges són les d'àmbit local, fruit de la voluntat d'alguna persona de capgirar una situació de declivi. Ara mateix hi ha certes propostes de protecció. A Grècia hi ha gent que xiulen tan bé com a la Gomera, però es neguen a transmetre la llengua perquè diuen que el món canvia. Al Pirineu bearnès va passar el mateix. Tot i que algú va escriure el 1985 que la llengua xiulada d'Aas era morta, de fet encara hi havia tres o quatre xiuladors que la podien practicar i ensenyar. El mateix que va certificar-ne la defunció, René Arripe, era fill d'un xiulador i la podia haver après. A Mèxic, en canvi, el xiulet se sol integrar en tota una lluita cultural: juntament amb el coneixement de les plantes remeieres, els balls i les festes tradicionals. És un element més de la cultura, de la reivindicació identitària. No hi dediquen tot l'esforç, però és una part que també es té en compte.

— A la Gomera potser és on es protegeix més?

— Sí, però hi ha certa polèmica perquè alguns ho veuen com una altra manera dels polítics de dir a la gent que fan coses per la cultura. Per això hi ha xiuladors que prefereixen no barrejar-s'hi i no participen en els programes educatius que s'hi fan. I a l'educació també hi ha

un petit problema al voltant de si cal una versió simplificada del *silbo* per ensenyar-lo. Gràcies al turisme, a més, el *silbo* s'ha recuperat artificialment. Però és amb l'ensenyament als nens que es pot recuperar de manera natural, sobretot si en un futur tornen a viure al camp.

— Quins tipus de llenguatges xiulats hi ha?

— A través d'estudis d'acústica musical se sap que percebem dos sons a la veu: la vibració de les cordes vocals i el timbre o qualitat vocal. D'aquests dos patrons de freqüència que es perceben a la veu, el xiulet tan sols pot transferir-ne un, s'ha de concentrar en un d'aquests dos aspectes. I per fer-ho disposa de tres estratègies acústiques. La primera és la de les llengües tonals (com el xinès i el mazateca de Mèxic), en què solament es xiula la prosòdia. Una altra tècnica és xiular sols les parts segmentals: les consonants i les vocals en el vessant del timbre (com en turc i espanyol, idiomes sense tons). I encara hi ha una tercera estratègia, a mig camí: llenguatges que fan servir elements de totes dues tècniques. Disposen de pocs tons, com molts idiomes de l'Amazònia, i no en tenen prou per transmetre tota la informació: per això també es xiulen una mica els formants de les consonants. Són llengües que també usen molt l'accent i el tipus d'entonació, com el xepang del Nepal.

— I per què sorgeixen llenguatges xiulats?

— Hi ha dues grans raons per explicar la necessitat d'aquests llenguatges: una orografia complicada, amb muntanyes i grans valls que fan més pràctica la comunicació a distància, i les zones de vegetació tropical espessa. Malgrat l'absència de grans sistemes muntanyosos, a l'Amazònia hi ha molts llenguatges xiulats, com també a Burkina Faso i Papua. En aquestes zones es fan servir sobretot per coordinar-se a l'hora de caçar, perquè la gent no es veu a través del bosc.

— De quines distàncies parlem?

— Depèn molt de cada lloc. La manera de comunicar s'adapta al lloc, l'orografia i la vegetació. Els akha de Tailàndia viuen en una àrea de boscos i muntanyes, i es comuniquen amb xiulets a 500 metres com a màxim. A la Gomera, en canvi, hi ha barrancs molt fonsos i es poden comunicar a distàncies d'entre un quilòmetre i quatre.

— I què s'hi sol expressar?

— Aquests llenguatges són interessants perquè realment es poden fer servir per comunicar a distància, en qualsevol situació o context, tot allò que passa a la vida quotidiana, quasi en diàleg. A les Canàries s'ha provat de fer llegir a un xiulador una notícia de diari i el receptor l'entén. Però és veritat que tradicionalment s'han especialitzat en activitats ramaderes (com a la Gomera), per transmetre notícies i informacions pràctiques. Al Pirineu es parlava del temps i de les hores.

— Per cert, jo podria expressar-me en català amb un d'aquests llenguatges xiulats?

— Depèn. Els llenguatges xiulats són resultat d'una evolució. Per exemple, es creu que el *silbo gomero* és una adaptació del guanxe. Però per què es va poder adaptar de l'amazic a l'espanyol? Doncs perquè totes dues llengües no tenen tons ni entonacions fortes. El traspàs de la tècnica del *silbo* no era complicat, es podia fer ràpidament. I és el mateix de l'espanyol al francès o al català. Jo puc adaptar frases al francès amb el *silbo* perquè és el mateix tipus de llengua que l'espanyol. Però a Mèxic el mazateca, un idioma amb quatre tons, no ha aconseguit mai adaptar el seu sistema de xiular a l'espanyol. I en canvi el tepehua i l'otomí (llengües sense tons), sí. A Mèxic, doncs, també es xiula en espanyol.

Martí Crespo